

ЗМІСТ

Вища освіта України в умовах війни

- Трофименко Микола*
Університети України в умовах повномасштабної військової агресії росії: загрози, виклики та нові перспективи 5
DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-5-19>
- Чечель Анна*
Професійний розвиток державних службовців: тенденції та перспективи на засадах адаптивного лідерства 20
DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-20-29>
- Никифорова Наталя, Чаплик Микола, Сікорська Ірина*
Повсякдення вступників освітніх центрів «Донбас-Україна» (на матеріалах соціологічного дослідження) 30
DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-30-41>
- Orzheł Olena, Nesterova Marja*
The Case of REDU Project: Aligning Results with Displaced Universities' Needs and the Future of Ukraine 42
DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-42-55>
- Васиньова Надія*
Управління налагодженням взаємодії закладів вищої освіти та територіальних громад у сучасних умовах 56
DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-56-63>

Лідерство та інституційний розвиток університетів: тенденції та досягнення

- Луговий Володимир, Слюсаренко Олена, Таланова Жаннета*
Складна активність & селективна асоціативність: ефективність елітного асоціювання університетів 64
DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-64-80>
- Семеній Наталія*
Лідерські якості майбутніх учителів початкової школи: теоретико-практичний дискурс 81
DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-81-91>

Вища освіта: провідний вітчизняний та зарубіжний досвід

- Talanova Zhanneta, Kushchenko Oleh*
Digital Transitions in Higher Education: European Dimension 92
DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-92-102>
- Сич Тетяна*
Порівняльний аналіз освітніх програм підготовки магістрів спеціальності менеджмент в освітній галузі в університетах США та України 103
DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-103-115>
- Вітренко Юрій*
Вимірювання економічної ефективності здобуття вищої освіти: теоретико-методологічні аспекти 116
DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-81-116-126>
- Скиба Юрій, Червона Леся, Паламарчук Ольга*
Студентське самоврядування та його роль у забезпеченні якості вищої освіти 127
DOI: <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-127-138>

RESEARCH ARTICLE

Лідерські якості майбутніх учителів початкової школи: теоретико-практичний дискурс

Семеній Наталія^{1*} ¹Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

*n.semenii@ikubg.edu.ua

Анотація

Реалії сьогодення вимагають прийняття швидких та ефективних рішень в усіх сферах життєдіяльності. Однією з умов, що сприятиме розвитку цього процесу, є розвиток лідерських якостей людини. Володіючи ними, особистість навчиться брати на себе відповідальність за свої дії та їх наслідки, пристосовуватися до мінливих умов життєдіяльності.

На проблемі лідерства сконцентровані погляди сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців. У ньому вони вбачають успішність не лише конкретної особистості, а й держави в цілому. Оскільки становлення особистості здебільшого відбувається у початковій школі, метою цієї публікації стало визначення лідерських якостей та особливостей їх розвитку у майбутніх учителів початкової школи, які мають володіти ними задля формування їх у своїх вихованців.

Щоб з'ясувати стан сформованості лідерських якостей у майбутніх учителів, було проведено констатувальний експеримент зі студентами I курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Початкова освіта». З метою визначення рівнів розвитку лідерських якостей застосовано методику «Діагностика лідерських здібностей» (Є. Жарікова, Є. Крушельницького). Аналіз даних свідчить про слабо виражені лідерські якості у 78 % студентів. Це є демонстрацією того, що самостійно студентам буде важко розвивати зазначені якості. Спонукатиме до розв'язання визначеної проблеми розроблення та апробація завдань, які допоможуть студентам розвивати свої лідерські якості та ефективно здійснювати навчально-виховний процес у початковій школі. Представлені завдання орієнтовані на використання групових форм роботи задля підвищення лідерських якостей та стимулювання студентів до саморозвитку і самореалізації.

Вступ

Амбіційна сучасна особистість прагне до удосконалення, самореалізації, досягнення поставлених перед собою цілей. Враховуючи цей фактор, варто звернути особливу увагу на феномен лідерства, а саме — розвиток лідерських якостей людини, яка виявляє бажання щодо оволодіння новими компетентностями для досягнення подальших професійних звершень.

У контексті дослідження акцент робився на розвиток особистості майбутніх учителів початкової школи, адже саме вони мають розвивати у своїх майбутніх вихованців той потенціал, який допоможе генерувати нову, успішну, амбіційну та європейську націю. Особистість педагога початкової школи є для дитини тим взірцем, кумиром, на якого хочеться рівнятися, здобутки якого хочеться реалізовувати. Тому наочним прикладом розвитку лідерських якостей учнів є розвиток таких якостей у їхніх учителів.

Питання формування та розвитку лідерських якостей є не новим, його досліджують як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Зазначену проблему вивчають

Ключові слова:

лідер, лідерські якості, лідерський потенціал, майбутній учитель, мотивація, початкова освіта

Мова статті:

українська

Отримано:

2 листопада 2022 р.

Прийнято:

10 грудня 2022 р.

Опубліковано:

30 грудня 2022 р.

Цитування:

Семеній, Н. (2022). Лідерські якості майбутніх учителів початкової школи: теоретико-практичний дискурс. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 14, 81-91. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-81-91>

науковці Н. Мараховська, С. Нестуля, В. Огнев'юк, Н. Семченко, Г. Тітова, Г. Угляниця та ін. Дослідженням парадигми лідерства в освіті займалися Д. Алфімов, Б. Головешко, А. Зоріна, С. Калашнікова, В. Луговий, О. Романовський, Ж. Таланова, О. Тихомирова, В. Ягоднікова та ін. Науковці мають спільні погляди на розуміння феномену лідерства та акцентують увагу на тотожних лідерських якостях, які необхідні лідеру для його становлення та подальшого розвитку.

Основними нормативно-правовими документами, які у своєму змісті підкреслюють вагомість розвитку лідерського потенціалу, є Стандарт вищої освіти України та Концепція розвитку педагогічної освіти (Концепції розвитку педагогічної освіти, 2018). Під час опанування першого (бакалаврського) рівня вищої освіти одними із програмних результатів навчання студентів спеціальності «Початкова освіта» є: «управління складною професійною діяльністю та проектами в умовах початкової школи, вироблення та ухвалення рішення в непередбачуваних робочих та навчальних контекстах», «організація конструктивної та партнерської взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу початкової школи, застосування практики самозбереження психічного здоров'я, усвідомленого емоційного реагування» (Стандарт вищої освіти України, 2021). Власне, саме вони підтверджують необхідність розвитку лідерських якостей майбутніх учителів початкової школи. Без оволодіння лідерськими якостями важко реалізувати зазначені програмні результати.

У Концепції Нової української школи, як зазначає видатний науковець сучасності — академік, професор В. Огнев'юк, уперше в історії української педагогічної освіти висвітлюється питання вчителя-лідера. На думку науковця, «психологічна компетентність та розвинений емоційний інтелект є основою, на якій зростає вчитель-лідер» (Огнев'юк, 2018).

Сучасна вітчизняна дослідниця С. Калашнікова розглядає лідерство як основу розвитку людського капіталу, а лідерські якості особистості — як першоумову прояву лідерства (Калашнікова, 2014). С. Калашнікова та В. Міляєва найбільш точно, на наш погляд, розкривають трактування поняття «лідерство», в якому вбачають управління, що реалізується шляхом впливу на послідовників (їх поведінку) на основі особистих якостей (лідерських компетенцій) задля досягнення суспільно значущих цілей.

Серед зарубіжних науковців варто виокремити іспанських учених, які розглядають лідера як агента, який виявляє активне бажання змінити середовище на краще завдяки знанням, навичкам та цінностям, які група осіб або суспільство отримує від нього задля розроблення ініціатив, що позитивно впливають на зміни в групах і спільнотах, соціумі, демонструючи цінності закладу чи організації (Tintore, Canton Mayo, Quiroga Lobos, 2019).

Погляди зазначених науковців сконцентровані на вмінні лідера взаємодіяти в команді та впливати на інших людей. Саме так учитель має виховувати своїх учнів, розуміти судження та світ кожної дитини і вміти підтримувати її бажання та потенціал. Як свідчить стан підготовки вчителів до реалізації лідерського потенціалу, потрібно значно модернізувати їх підготовку у цьому напрямі.

Під лідерськими якостями розуміють — знання, вміння та поведінкові компетенції, наявність яких у людини дозволяє їй ефективно виконувати функції лідера (бути лідером) (Калашнікова, 2014).

З погляду науковця Д. Алфімова, лідерські якості особистості — це узагальнені властивості лідера створювати нове бачення розв'язання проблеми, успішно впливати на послідовників у напрямі досягнення групою або організацією спільних цілей (Алфімов, 2010).

Схожих поглядів дотримується вчена В. Ягоднікова, яка під лідерськими якостями розглядає риси особистості, які забезпечують ефективне лідерство, а саме: індивідуально-особистісні й соціально-психологічні особливості особистості, що впливають на групу і сприяють досягненню загальної мети (Ягоднікова, 2021).

Акцент на внутрішні складові сутності лідерських якостей робить науковець Д. Креймс. Він розглядає це поняття як «внутрішні риси чи здібності, що дають змогу лідеру діяти ефективно, сприяючи при цьому розвитку організації» (Krames, 2005).

Відповідно до трактувань різних науковців поняття «лідерські якості» є вагомим інструментом успішного лідера, діяльність якого спрямована на досягнення спільної мети, поставленої перед командою. Це риси особистості лідера, які допомагають йому ефективно розв'язувати будь-яку проблему та ситуацію, що виникає на шляху до досягнення своєї мети, реалізовувати проекти та завдання, поставлені перед командою та собою.

Стан сучасної підготовки вчителів-лідерів потребує модернізації. Основними причинами виникнення такої необхідності є:

- низький рівень обізнаності студентів щодо розвитку власного лідерського потенціалу та лідерських якостей;
- відсутність у студентів умінь та навичок щодо засобів розвитку їхніх лідерських компетентностей;
- внутрішні установки студентів, що заважають виявляти свої лідерські якості.

Вирішити означене має системна робота з підвищення лідерських якостей студентів у процесі освітньої діяльності.

Мета статті є розкриття суті лідерських якостей, визначення рівня їх сформованості у першокурсників та розроблення ефективних способів розвитку лідерських якостей майбутніх учителів початкової школи в умовах освітнього процесу ЗВО.

Методи дослідження

Основними методами дослідження є аналіз та систематизація науково-педагогічної літератури з тематики дослідження щодо визначення основних лідерських якостей студентів у контексті педагогічної науки. Задля визначення рівнів оволодіння студентами лідерськими якостями було апробовано методiku Є. Жарікова та Є. Крушельницького «Діагностика лідерських здібностей» (виявлення рівнів сформованості лідерських якостей студентів). Для підтвердження та обґрунтування результатів дослідження використовувався метод інтерв'ю з учасниками освітнього процесу. Виявленню рівнів сформованості лідерських якостей студентів сприяв реалізований педагогічний експеримент, що включав аналітико-синтетичну переробку інформації. Оброблені дані констатувального етапу експерименту свідчать про необхідність розроблення та апробації завдань, спрямованих на підвищення рівня лідерських якостей студентів.

Результати дослідження

На основі аналізу науково-педагогічної літератури дійшли висновку, що на сьогодні відсутні єдині погляди на зміст лідерських якостей, однак є й спільні думки науковців щодо означеного питання. Нашу увагу привернули, зокрема, дослідження вітчизняного науковця О. Романовського, який висвітлює сучасні проблеми становлення лідера та виділяє 72 можливі особистісні якості харизматичного лідера, що допомагають ефективній комунікації та досягненню поставленої мети. Якості об'єднані у 4 сфери: когнітивно-емоційну, морально-вольову, соціально-комунікативну та індивідуально-парадоксальну (Бондаренко, 2017). Таким чином автор враховує всі сфери життєдіяльності лідера.

Цілком слушною є думка сучасної іспанської вченої Марії Пілар Касерес-Рече, яка виокремлює такі якості успішного лідера:

- чесність: перед собою та іншими, адже досягають вершин у тій команді, де є підтримка, розуміння, відкритість і порядність між її представниками. Довіру легко втратити, але важко заслужити. Тому лідеру варто приділяти особливу увагу цій рисі характеру;

- емпатійність: уміння співпереживати, відчувати потреби інших — це та якість, без якої лідерство не буде ефективним. Емоційний настрій кожного в групі має вагомий вплив на всіх її учасників та досягнення загальної мети. Вміння лідера полягає в тому, щоб підтримати, мотивувати кожного представника своєї групи задля досягнення особистісних та групових цілей;
- комунікативні навички: жоден процес спілкування не відбувається без оволодіння цією навичкою. Акцентуємо увагу, що йдеться не лише про вміння говорити, а й вміння слухати, розуміти співрозмовника. Саме це дає змогу розкривати потенціал кожного та допомагати, впливати на співрозмовника;
- взаємодія: в основу лідерства покладено вміння постійно збагачувати свої знання та навички, накопичувати їх за рахунок спілкування з іншими лідерами, командою та особистостями, які дають можливість здійснити обмін методами та знаннями, вислухати інші точки зору та розширити свої уявлення для досягнення цілей. Ця якість демонструє прихильність, інтерес і толерантність до різних точок зору;
- відданість та ініціатива: компетентний лідер бере на себе відповідальність і проявляє ініціативу, щоб знати, що відбувається у сфері, до якої він залучений, визначати потреби групи та пропонувати можливі рішення (Maria Pilar Caceres-Reche, 2021).

Описані якості підкреслюють те, що ефективне лідерство потребує постійного діалогу та врахування думки кожного члена команди задля успішного розв'язання проблем, що виникають, та досягнення спільної мети.

Аналіз праць зарубіжних науковців (Г. Ашин, Дж. Адаїр, Т. Бендас, Р. Дафт, Дж. Канджемі, Р. Сміт) дає змогу виокремити три основні групи лідерських якостей успішних лідерів (табл. 1) (Нестуля, 2019, с. 17).

Таблиця 1. Групи лідерських якостей успішних лідерів

Інтелектуальні здібності	Психологічні/емоційні риси характеру	Особистісно-ділові набуті уміння
• інтуїція • розсудливість • прозорість • оригінальність • концептуальність • логічне висловлення своїх думок • розум і сила • ерудованість • освіченість • професіоналізм • допитливість та жага до пізнання	• емпатійність • гнучкість • спостережливість • креативність та творчість • чесність • сміливість • самовпевненість • урівноваженість • самостійність • енергійність • відповідальність • наполегливість та завзятість • потреба в досягненні цілей • працездатність • владність	• кооперуватися • аналізувати людей та скеровувати їх у правильному напрямі • отримувати підтримку оточуючих • завойовувати популярність та престиж • організовувати діяльність у колективі • такт і дипломатичність • вести переговори з метою переконати • змінювати себе • жартувати та розуміти гумор • брати на себе відповідальність та ризикувати

Зазначені лідерські якості належать лідеру з різних сфер діяльності. Основний акцент робиться на індивідуально-особистісних, психологічних та інтелектуальних якостях лідера. Вони безпосередньо допомагають майбутнім учителям надихати, стимулювати учнів, взаємодіяти з колегами задля досягнення своїх цілей, згуртувати колектив класу, щоб досягти поставлених завдань тощо. Важливою якістю вчителя є його рефлексивність, тобто здатність аналізувати власну професійну діяльність, усвідомлювати себе як суб'єкта навчально-професійної діяльності та вміти здійснювати поглиблений самоаналіз професійних якостей.

Дослідження лідерських якостей педагога-лідера дають можливість сконцентрувати увагу на респондентах досліджуваної категорії. Українська вчена Н. Семченко виділяє 4 основні групи лідерських якостей педагога:

- організаторсько-ділові: цілеспрямованість, організованість, переконливість, активність, діловитість, енергійність, об'єктивність, тактовність, доброзичливість, щирість, толерантність;
- емоційно-комунікативні: товариськість, контактність, емпатійність, перцептивність, ініціативність, експресивність, репрезентативність, мовленнєва компетентність;
- інтелектуально-креативні: швидкість, гнучкість, аналітичність, критичність, продуктивність, точність, послідовність, ерудованість, компетентність, самостійність;
- морально-вольові: гуманність, людинолюбство, соціальна відповідальність, почуття обов'язку, порядність, чесність, оптимізм, альтруїзм, самокритичність, дисциплінованість, гідність, упевненість, терплячість, самовладання, працелюбність, рішучість, сміливість, стійкість, наполегливість, сила волі, стійкість до стресу, адекватна самооцінка (Семченко, 2005).

Схожі якості вчителя визначає і Н. Мараховська, поділяючи їх на 6 груп:

- організаторські: допомагають згуртувати колектив, визначити шляхи вирішення певної ситуації, завдань, цілей, розподілити обов'язки серед групи тощо;
- комунікативні: сприяють налагодженню особистісного спілкування з різними людьми, активному слуханню та забезпеченню зворотного зв'язку, демонструють високий рівень оволодіння вербальними та невербальними засобами спілкування;
- перцептивні: дозволяють сприймати та розуміти себе та оточуючих, оцінювати будь-яку ситуацію з різних боків;
- прогностичні: допомагають прогнозувати дії та реакції людей на різні обставини та на основі цих реакцій визначати, якими засобами впливати на цих людей;
- креативні: демонструють креативність у поглядах та нестандартні шляхи вирішення завдань, ситуацій, дозволяють виокремлювати та стимулювати до створення оригінальних ідей колективом;
- саморегуляційні: допомагає утримувати свій психоемоційний стан на високому рівні, що сприяє адекватній реакції на зміни та ситуації, що можуть виникати під час реалізації цілей.

Рушійним важелем формування лідерських якостей, на думку науковця, є мотиваційний компонент. Саме він визначає траєкторію розвитку вчителя та допомагає активізувати його діяльність, враховуючи особистісні якості та бажання удосконалюватися і досягати успіху.

Сучасний учитель — це соціальний лідер, який виконує функції як управлінця, менеджера, так і організатора. На нього покладена значна відповідальність за реалізацію основної мети — усебічно розвиненої, компетентної особистості, яка здатна реалізовувати свій потенціал та стати гідним членом суспільства. Окрім безпосередньої роботи з учнями, важливим аспектом педагогічної роботи є співпраця з батьками своїх вихованців. У цьому контексті вчитель має демонструвати не лише високий рівень професіоналізму, а й достатній рівень впливу на батьків задля активного їх залучення до життя класу та обізнаності щодо особливостей виховання своєї дитини. Вміти організувати та надихнути, змотивувати — є нічим іншим, як якостями лідера, які реалізуються під час вирішення різних ситуацій, які виникають в освітньому процесі.

Проаналізувавши думки вітчизняних та зарубіжних науковців, визначаємо, що сучасний вчитель-лідер — це особистість, яка володіє лідерськими якостями, на основі яких формується стійка лідерська позиція, що реалізується через потреби, мотиви, цінності, внутрішні переконання та проявляється у поведінці, самопізнанні, самоаналізі, саморегуляції, самоактуалізації.

На основі визначених лідерських якостей педагога науковцем С. Нестулею (Нестуля, 2019) сформована модель цілісної структури особистості педагога-лідера, що містить компоненти та відповідні їм критерії. Це:

- мотиваційно-ціннісний (професійна спрямованість — уміння мотивувати себе та інших, визначати ціннісні орієнтації задля підвищення свого професійного рівня),
- емоційно-комунікативний (емоційний інтелект та комунікативні якості — вміння сприймати та впливати на емоційний стан оточуючих, розуміти психологічну основу вчинків інших та власних),
- організаційно-регулятивний (схильність до лідерства, здатність до саморегуляції — вміння реалізовувати ефективний освітній процес та проявляти свої лідерські якості),
- рефлексивно-оцінювальний (рефлексивність — здатність до самооцінки, саморегуляції та самоактуалізації своєї професійної діяльності).

Завдяки зазначеним компонентам педагог зможе впливати на учнів, адже його основним завданням є не лише навчити, виховати, а й духовно спрямувати школярів на втілення свого потенціалу для реалізації талантів. Учні мають бути орієнтовані на постійний саморозвиток.

Враховуючи зміну ролі вчителя в навчально-виховному процесі на фасилітатора, зазначимо, що, на наш погляд, основними лідерськими якостями, якими він має оволодіти, є: готовність до змін та їх реалізації, орієнтація своєї діяльності на особистість, комунікативні уміння, уміння створювати ситуації успіху та підтримувати учнів у їх прагненнях, працювати у команді та дослухатися до думки кожного її представника, вирішувати складні завдання та досягати поставлених цілей, виявляти креативність та ініціативність, володіти своїм психоемоційним станом та впливати на стани інших, брати на себе відповідальність та бути готовим до змін і продукувати їх в освітньому середовищі. Оволодіння зазначеними якостями надасть змогу учителю реалізувати не лише власний потенціал, а й розробляти траєкторію успіху для своїх вихованців. Значимим у розвитку вчителя-лідера є його бажання до постійного самоудосконалення, здобуття нових знань та навичок щодо їх застосування у своїй професійній діяльності. Сучасний учитель має бути інноватором та легко сприймати мінливі умови розвитку освіти. Однією із основних умов розвитку високоякісних викладачів-лідерів є партнерство між школами та університетами, яке має реалізовувати нинішня система вищої освіти (Burns, 2018). Також важливим є спільний підхід до розвитку та підтримки професійних навчальних спільнот у школах, що є продовженням розвитку лідерського потенціалу вчителів (Modeste, Nguyen, Nafziger, Hermansen, 2022).

З метою визначення рівня лідерських якостей майбутніх учителів було застосовано методику «Діагностика лідерських здібностей» (Є. Жарікова, Є. Крушельницького) (Кокун, 2012). Відповідаючи на питання опитувальника, студенти демонстрували рівні володіння лідерськими якостями, які класифіковано на слабо, помірно, сильно виражені та схильні до диктатури. Методика дозволяє діагностувати наявність лідерських якостей у студентів. Вона спрямована на виявлення організаторських, комунікативних, мотиваційних якостей особистості, які безпосередньо є тими лідерськими якостями, які формують лідерів.

Апробація методики проводилася під час констатувального експерименту. У ньому взяли участь 42 студенти I курсу спеціальності «Початкова освіта». Результати проведеного експерименту свідчать про слабо виражені лідерські якості у майбутніх педагогів (78 %), 10 % — помірно виражені лідерські якості, і лише у 2 % лідерські якості виражені сильно. Таким чином, вбачаємо необхідність проведення додаткових заходів для підвищення рівня лідерських якостей майбутніх учителів.

Для підтвердження експериментальних даних було проведено інтерв'ювання зі студентами. Результати виявилися такими: 92% студентів виявляють бажання бути лідерами, інші 8 % мають бажання бути успішними командними виконавцями поставлених завдань. Таке рішення пов'язано з небажанням брати на себе відповідальність та відсутність стратегічного мислення у студентів. Звідси випливає, що

студенти мають бажання удосконалювати свої лідерські якості, однак не володіють знанням та практичним інструментарієм, який допоміг би їм це зробити. На основі результатів дослідження подано рекомендації щодо особливостей розвитку лідерських якостей у майбутніх учителів.

Основним і вирішальним фактором у становленні лідера є його мотиваційна складова, бажання змінювати себе та світ, що нас оточує. Для того, щоб студенти підвищували свою мотивацію, рекомендується використовувати групові форми роботи, змінюючи учасників команди, щоб кожен студент мав можливість проявити свій потенціал, демонструвати досвід та відчувати ситуацію успіху. Саме вони надихають студента, активізують позитивний досвід та допомагають впоратися з труднощами, які можуть виникати у їх професійному житті. Таким чином у майбутніх учителів підвищиться мотивація до реалізації свого лідерського потенціалу.

Використання проєктної діяльності, тренінгових форм роботи, залучення до конкурсів та різноманітних заходів також сприятимуть розвитку лідерських якостей майбутніх учителів та підвищать їх впевненості у власних силах. Завданнями можуть бути: використання додатків, які допоможуть підвищувати свій знаннявий потенціал, використання завдань задля підвищення комунікативних умінь студентів, що є важливим аспектом розвитку лідерських якостей (Семеній, 2022).

Розроблено та апробовано завдання для розвитку лідерських якостей. Серед них:

1. Групова форма роботи — переглянути відео про успішних людей та визначити основні лідерські якості, якими, на погляд студентів, володіє ця людина. Окрім цього завдання, студенти мають визначити, яких якостей не вистачає їм для реалізації своїх цілей. Пропонуються для перегляду виступи С. Джобса, В. Зеленського, І. Маска та ін.

2. Перегляд відео переможців конкурсу «Учитель року» та висвітлення на його основі якостей, які допомагають учителю ефективно комунікувати з дітьми. Студентам потрібно здійснити порівняльний аналіз власних якостей та якостей учителів, які стали переможцями конкурсу різних років.

Це завдання є яскравим прикладом демонстрації лідерських якостей під час підвищення кваліфікації вчителів з різних напрямів та їх участі у конкурсі «Учитель року». Тож студент на практиці бачить, як педагог може реалізувати себе, ознайомлюється з новаторськими підходами до викладання, має змогу побачити та проаналізувати, якими якостями лідера оволодів той чи інший учитель.

Після ознайомлення з діяльністю вчителів студент аналізує власний потенціал, на основі чого визначає, над чим йому варто попрацювати, щоб підвищити свої лідерські якості.

3. Дієвим є використання проєктної роботи «Мій шлях до успішного лідерства», під час реалізації якої майбутній учитель сам обирає шлях свого розвитку, визначає свої слабкі та сильні сторони і визначає, яким чином потрібно розвивати ті, які необхідно. Продуктом проєкту може бути відеоролик, самореклама, фрагмент з життя, виступ, презентація, блог, сайт, відео в популярних мережах тощо.

4. Студенти першого курсу демонструють бажання здійснювати діагностичну діяльність своїх умінь та навичок. Для цього їм можна запропонувати використати та пройти ті діагностичні методики, які сприятимуть пізнанню себе та визначенню якостей лідера, яких їм не вистачає.

Такими методиками можуть бути:

- «Оцінка загальної здібності до управлінської діяльності (ЗЗУД)» (Л.Д. Кудряшова);
- «Шкала самоефективності» (Р. Шварцер та М. Єрусалем);
- «Властивості характеру — опитувальник самооцінки» (Т. Лірі);
- «Діагностика соціального інтелекту» (Дж. Гілфорд);
- «Оцінка комунікативних і організаторських схильностей — КОС» (В. В. Синявський і Б. О. Федоришин);
- «Оцінка рівня комунікабельності» (В. Ф. Ряховський);

- «Діагностика ступеня готовності до ризику» (А. М. Шуберт);
- «Діагностика мотивації до успіху та боязні невдач» (А. О. Реан);
- «Діагностика мотивації до успіху» (Т. Елерс) тощо. (Кокур, 2012).

Під час проведення занять з розвитку лідерства та лідерських якостей варто використовувати такі вправи: групова дискусія «Канали влади», техніка «Візуалізація мети», групова гра «Політ на місяць», представлення себе — «Візитна картка» та «Реклама», вправа «Презентація лідерських якостей», вправа «Лідер — це ...» тощо. Усі вони спрямовані на усвідомлення та застосування власних лідерських якостей.

Представлені завдання надають можливості студентам бачити приклади видатних постатей сучасності, аналізувати свій потенціал, усвідомлювати, що їх професійне та особистісне зростання залежить лише від них самих, та будувати особисту траєкторію розвитку.

Висновки

1. Існує значна кількість досліджень, присвячених проблемі лідерства та розвитку лідерських якостей особистостей. На основі проаналізованих досліджень визначено основні лідерські якості, якими, на наш погляд, має оволодіти вчитель початкової школи задля успішного професійного та особистісного зростання. Лише успішний учитель зможе виховати та навчити успішних учнів. Тому сучасні майбутні вчителі потребують розвитку своїх лідерських якостей.

2. Більшість студентів має бажання стати успішним лідером, однак вони не володіють інструментами його становлення. ЗВО є тим осередком, який здійснює підготовку не лише високопрофесійних учителів, а й успішних лідерів в освітній сфері, які здатні реалізовувати європейську систему цінностей та демонструвати сучасні підходи до викладання.

3. У роботі розкрито позиції сучасних вітчизняних та зарубіжних учених щодо визначення та систематизації лідерських якостей учителя. Для того, щоб визначити рівні лідерських якостей студентів, проведено констатувальний етап дослідження, що демонструє недостатній рівень володіння студентами лідерськими якостями. У експерименті брали участь студенти I курсу спеціальності «Початкова освіта» у кількості 42 осіб. Задля їх підвищення розроблено завдання, які варто перманентно використовувати у професійній діяльності викладачів ЗВО, зазначено особливості їх розвитку за допомогою описаних завдань.

4. Перспективами подальших досліджень є формування лідерського потенціалу майбутніх учителів початкової школи під час проходження виробничої практики в навчальних закладах освіти. Також актуальним є дослідження розвитку лідерського потенціалу майбутніх учителів початкової школи в процесі діяльності студентського самоврядування.

Бібліографічні посилання

- Алфімов, Д. В. (2010). Зміст феномену «лідерські якості особистості». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, Запоріжжя, 11 (64), 44-51.
- Калашнікова, С.А., & Міляєва, В. Р. (2014). Діагностика лідерського потенціалу майбутніх керівників навчальних закладів у процесі професійної підготовки. *Вища освіта України*, 1, Д.1. Наука і вища освіта, 56-61.
- Кокур, О. М., Пішко, І. О., Лозінська, Н. С., Копаниця, О. В., Герасименко, М. В., & Ткаченко, В. В. (2012). *Збірник методик діагностики лідерських якостей курсантського, сержантського та офіцерського складу*. К.: НДЦ ГП ЗСУ.
- Концепції розвитку педагогічної освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 1 липня 2018 р., 776. (2018). <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
- Луговий, В., Слюсаренко, О., & Таланова, Ж. (2019). Сучасність і надсучасність — критерії якості вищої освіти. *Міжнар. наук. журн. «Університети і лідерство»*, 1, 2-25. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2019-7-1-3-25>.

- Нестуля, С. І. (2019). *Дидактичні основи формування лідерської компетентності майбутніх бакалаврів з менеджменту: монографія*. Полтава: ПУЕТ.
- Огнев'юк, В. О. (2019). Український учитель: кроки на зустріч. *Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії»*, 19(2), 15-24.
- Романовський, О. Г., Резнік, С. М., Гюра, Т.В., Панфілов, Ю.І., Голоवेशко, Б.Р., & Бондаренко, В.В. (2017). *Лідерські якості в професійній діяльності*. Харків: НТУ «ХПІ».
- Семеній, Н. О. (2022). Комунікативні вміння як основа успішної партнерської взаємодії майбутнього вчителя. *Імідж сучасного педагога*, 3(204), 78-81. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3\(204\)-78-81](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3(204)-78-81)
- Семченко, Н. О. (2005). Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності [автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04]. Харків.
- Стандарт вищої освіти України. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Ступінь — бакалавр. Галузь знань — 01 Освіта/Педагогіка. Спеціальність — 013 Початкова освіта. (2021). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf>
- Ягоднікова, В., Гриньова, М. (2021). Роль неформальної освіти у вихованні лідерських якостей підлітків. *Інноватика у вихованні*, 13, Т.2, 73-81. <https://doi.org/10.35619/iiu.v2i13.330>
- Burns, R.W. (2018). Teacher Leader Preparation and Development in PDS: Themes and Recommendations, Hunzicker, J. (Ed.) *Teacher Leadership in Professional Development Schools*, Emerald Publishing Limited, Bingley, 277-288. <https://doi.org/10.1108/978-1-78743-403-520181021>
- Jeffrey, A. Krames. (2005). Jack Welch and 4 E's of leadership. McGraw-Hill Education.
- Maria, Pilar Caceres-Reche (2021). Student Leadership at the University: An Explanatory Model. *Education Sciences*, 11(11). <https://doi.org/10.3390/educsci11110703>
- Modeste, M.E., Nguyen, C., Nafziger, R.N., & Hermansen, J. (2022). Socially distributed leadership in elementary schools: teacher and staff leadership practice in Denmark and the USA. *Journal of Educational Administration*, 60, 2, 188-206. <https://doi.org/10.1108/JEA-11-2020-0243>
- Tintore, M.; Canton Mayo, I.; Quiroga Lobos, & M.; Pares, I. (2019). Liderazgo y e-liderazgo en las historias de vida de lideres educativos a traves del mundo. *EDMETIC Rev. Educ. Med. TIC*, 8/ 17-36. <https://doi.org/10.21071/edmetic.v8i2.11700>

References

- Alfimov, D. V. (2010). Zmist fenomenu «liderski yakosti osobistosti». [The content of the phenomenon of «leadership qualities of the personality»]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, Zaporizhzhia, 11 (64), 44-51. (in Ukrainian).
- Kalashnikova, S.A., & Miliiaeva, V. R. (2014). Diahnostyka liderskoho potentsialu maibutnikh kerivnykh navchalnykh zakladiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Diagnostics of leadership potential of future educational institutions' administrators in the professional training process]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 1, D.1.Nauka i vyshcha osvita, 56-61. (in Ukrainian).
- Kokun, O. M., Pishko, I. O., Lozinska, N. S., Kopanytsia, O. V., Herasymenko, M. V., & Tkachenko, V. V. (2012). *Zbirnyk metodyk diahnostyky liderskykh yakoste kursantskoho, serzhantskoho ta ofiterskoho skladu [Collection of methods for diagnosing leadership qualities of cadets, sergeants and officers]*. K.: NDTs HP ZSU. (in Ukrainian).
- Kontseptsii rozvytku pedahohichnoi osvity [Concepts of development of pedagogical education]. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 1 lypnia 2018 r., 776. (2018). <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osvity> (in Ukrainian).
- Luhovyi, V., Sliusarenko, O., & Talanova, Zh. (2019). Suchasnist i nadsuchasnist — kryterii yakosti vyshchoi osvity [Contemporality & Supercontemporality — Criteria of Quality of Higher Education]. *Mizhnar. nauk. zhurn. «Universytety i liderstvo»*. 1, 2-25. DOI : <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2019-7-1-3-25> (in Ukrainian).
- Nestulia, S. I. (2019). *Dydaktychni osnovy formuvannia liderskoi kompetentnosti maibutnikh bakalavriv z menedzhmentu: monohrafiia [Didactic bases of formation of leadership competence of future bachelors in management: a monograph]*. Poltava: PUET. (in Ukrainian).
- Ohnev'iu, V. O. (2019). Ukrainskyi uchytel: kroky na zustrich [Ukrainian teacher: steps towards the meeting]. *Vseukrainskyi nauково-praktychnyi zhurnal «Dyrekтор shkoly, litseiu, himnazii»*, 19(2), 15-24. (in Ukrainian).
- Romanovskiy, O. H., Reznik, S. M., Hura, T.V., Panfilov, Yu.I., Holoveshko, B.R., & Bondarenko, V.V. (2017). *Liderski yakosti v profesiinii diialnosti. [Leadership qualities in professional activity]*. Kharkiv: NTU «KhPI». (in Ukrainian).
- Semenii, N. O. (2022). Komunikatyvni vminnia yak osnova uspishnoi partnerskoi vzaiemodii maibutnoho vchytelia [Communication skills as the basis for successful partnership of the future teacher]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*, 3(204), 78-81. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3\(204\)-78-81](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-3(204)-78-81) (in Ukrainian).

- Semchenko, N. O. (2005). Pedagogichni umovy formuvannia liderskykh yakosti maibutnikh uchyteliv u pozaaudytornii diialnosti [avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04]. [Pedagogical conditions for the formation of leadership qualities of future teachers in extracurricular activities: author's dissertation ... Candidate of Pedagogical Sciences]. Kharkiv. (in Ukrainian).
- Standart vyshchoi osvity Ukrainy. Pershyi (bakalavrskiy) riven vyshchoi osvity. Stupin — bakalavr. Haluz znan — 01 Osvita/Pedahohika. Spetsialnist — 013 Pochatkova osvita [Standard of higher education of Ukraine. The first (bachelor's) level of higher education. Degree - Bachelor. Field of knowledge — 01 Education/Pedagogy. Specialty - 013 Primary education]. (2021). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf> (in Ukrainian).
- Yahodnikova, V., & Hrynova, M. (2021). Rol neformalnoi osvity u vykhovanni liderskykh yakosti pidlitkiv [The role of non-formal education in the education of leadership qualities of adolescents]. *Innovatyka u vykhovanni*, 13, T.2, 73-81. <https://doi.org/10.35619/iiu.v2i13.330> (in Ukrainian).
- Burns, R.W. (2018). Teacher Leader Preparation and Development in PDS: Themes and Recommendations, Hunzicker, J. (Ed.) *Teacher Leadership in Professional Development Schools*, Emerald Publishing Limited, Bingley, 277-288. <https://doi.org/10.1108/978-1-78743-403-520181021>
- Jeffrey, A. Krames. (2005). Jack Welch and 4 E's of leadership. McGraw-Hill Education.
- Maria, Pilar Caceres-Reche (2021). Student Leadership at the University: An Explanatory Model. *Education Sciences*, 11(11). <https://doi.org/10.3390/educsci11110703>
- Modeste, M.E., Nguyen, C., Nafziger, R.N., & Hermansen, J. (2022). Socially distributed leadership in elementary schools: teacher and staff leadership practice in Denmark and the USA. *Journal of Educational Administration*, 60, 2, 188-206. <https://doi.org/10.1108/JEA-11-2020-0243>
- Tintore, M., Canton Mayo, I., Quiroga Lobos, M., & Pares, I. (2019). Liderazgo y e-liderazgo en las historias de vida de líderes educativos a través del mundo. *EDMETIC Rev. Educ. Med. TIC*, 8/ 17-36. <https://doi.org/10.21071/edmetic.v8i2.11700>

Відомості про автора

Наталія Семеній, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри початкової освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна, n.semenii@kubg.edu.ua

Інформація про наукове періодичне видання

Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство» (International Scientific Journal of Universities and Leadership) внесено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України за спеціальністю «011 Освітні, педагогічні науки» відповідно до наказу МОН України від 17 березня 2020 р. № 409.

Науковий журнал представлено у таких базах даних, реєстрах і пошукових системах: Crossref, Наукова періодика України (Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Educational Research Abstracts Online (ERA), European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS), The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH), Library of Science (University of Warsaw), Index Copernicus International тощо.

RESEARCH ARTICLE

Leadership Qualities of Future Primary School Teachers: a Theoretical and Practical Discourse

Nataliia Semenii^{1*} ¹Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

*n.semenii@kubg.edu.ua

Abstract

The realities of today require quick and effective decisions in all spheres of life. One of the conditions that will contribute to the development of this process is the development of human leadership qualities. Having them, a person will learn to take responsibility for their actions and their consequences, to adapt to changing conditions of life.

The views of modern domestic and foreign scientists are concentrated on the problem of leadership. In it they see the success not only of a particular person, but also of the state as a whole. Since the formation of a personality mostly takes place in primary school, the purpose of this publication was to determine the leadership qualities and features of their development in future primary school teachers, who must have them in order to form them in their pupils.

In order to find out the state of formation of leadership qualities in future teachers, an experiment was conducted with first-year students of the first (bachelor's) level of higher education majoring in "Primary Education". In order to determine the levels of leadership development, the methodology "Diagnostics of leadership abilities" (E. Zharikov, E. Krushelnytsky) was used. The data analysis shows that 78 % of students have poorly expressed leadership qualities. This is a demonstration that it will be difficult for students to develop these qualities on their own. The development and testing of tasks that will help students develop their leadership qualities and effectively carry out the educational process in primary school will encourage the solution of this problem. The presented tasks are focused on the use of group forms of work to improve leadership skills and stimulate students to self-development and self-realization.

Keywords:

leader,
leadership qualities,
leadership potential,
future teacher,
motivation,
primary education

Language:

Ukrainian

Citation:

Semenii, N. (2022). Leadership Qualities of Future Primary School Teachers: a Theoretical and Practical Discourse. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 14, 81-91. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-81-91> (in Ukrainian)

Author details

Nataliia Semenii, PhD of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Primary Education, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine